

DET KONGELIGE BIBLIOTEKS AABNING FOR OFFENTLIGHEDEN

15. November 1793

I anledning af det kongelige biblioteks 150 aars jubilæum skriver mag. A. Fabritius om bibliotekets tidligste tid.

SOM ET FLERTAL af de ældre store europæiske offentlige Biblioteker er ogsaa Danmarks Nationalbibliotek grundlagt som Kongens private Bogsamling; som Følge heraf var Biblioteket siden sin Stiftelse, som man daterer til Ansættelsen af den første kongelige Bibliotekar *Marcus Meibom* 25. Oktober 1653, udelukkende at betragte som en privat Ejendom, der vel kunde beses af Fremmede som en af de Mærkværdigheder, der bidrog til Tronens „mærkelige Zirat“, men om hvis Frugtbargørelse gennem et større Publikums Benyttelse af det i Studieøjemed man end ikke drømte. Der var siden Meibom til Stadighed ansat Bibliotekarer, hvis Opgave det var at vogte og forøge de kongelige Skatte, men til at begynde med udnævnte man hertil Folk, der som *Peder Schumacher*, *Wilhelm Worm* og *Livlægen J. C. Wolfen* havde andre, og vigtigere, Ting at passe ved Siden af Biblioteksvirksomheden. Disse Mænd har naturligvis selv kunnet benytte Biblioteket til deres egne Studier, og man har vel, maaske bortset fra *Wolfen*, Lov til at formode, at de ogsaa i ny og næ har hjulpet en Studiefælle til et lærd Værk, som ikke let kunde faas andet Steds, men videre har det, bortset fra de Udlaan til

Hoffet, hvorom bevarede Kvitteringer endnu bærer Vidne, ikke strakt sig.

Den kendte Bogsamler, Stiftamtmand *Christian Reitzer*, der selv med storslaaet Uegennytte stillede sit rige Privatbibliotek til Raadighed for lærde Venner — Holberg var blandt dem, der nød godt heraf — udtalte sig allerede 1717 for, at der blev aabnet Publikum Adgang til Det kongelige Bibliotek, og fire Aar senere fremsatte *Anders Hojer* for første Gang paa Tryk den samme Tanke — foreløbig talte dog begge for døve Øren, og Hojer, der blev Vicebibliotekar 1729 og Bibliotekar 1730, sad for kort til at faa noget i denne Retning gennemført.

Med Historikeren *Hans Grams* Overtagelse af Bibliotekariatet i 1730, efter at Hojer ved Kong Christian VI's Tronbestigelse var faldet i Unaade og berøvet alle sine Embeder, skete der vel ingen formel Ændring i Bibliotekets Forhold til Offentligheden, men reelt betød dog Grams Tiltræden en mere liberal Kurs. Denne hænger vel i første Række sammen med den fremragende Forskers velkendte Hjælpsomhed overfor videnskabelige Fagfæller og Studerende, men bør maa-ske ogsaa ses paa Baggrund af det Tab, Publikum havde lidt ved Universitetsbibliotekets Tilintetgørelse ved Københavns store Ildebrand i 1728. Ved Grams Død i 1748 ophørte sikkert denne Benyttelse, om hvis med Nutidens Øjne spæde, men i Forhold til den foregaaende Tid overordentlige Omfang vi endnu har Vidnesbyrd i den Notice-Bog fra 1742—48, hvori han blandt andre Optegnelser ogsaa indførte Bibliotekets Udlaan.

Den Udstrækning, som Publikums Adgang til Hjemlaan af Bøger fra Biblioteket saaledes periodevis har haft, ændrer

imidlertid ikke hverken det vilkaarlige i Fremgangsmaaden eller selve den Kendsgerning, at Videnskabsmænd og Studerende i det store og hele maa siges at have været afskaaret fra at drage Nytte af de store kulturelle Værdier, som Huset gemte.

Erkendelsen af Videnskabens almene Betydning for Staten



Det kongelige Biblioteks Stiftelse.

Nic. Abildgaard. Oliemalet Skizze til Vægmaleri i det 1794 brændte Christiansborg Slot. (Statens Museum for Kunst.)

voksede imidlertid gennem det 18. Aarhundrede og dermed ogsaa Forstaaelsen for Nødvendigheden af ved Statens Foranledning at stille det fornødne Værktøj til Videnskabens Tjeneste. Fra Slutningen af 1750'erne er der bevaret henholdsvis en paa fransk og en paa tysk affattet Betænkning om Bibliotekets Benyttelse, af hvilke den første med Rimelighed tilskrives Historikeren *P. H. Mallet*, medens den tyske sandsynligvis skyldes Hofpræsten, den senere Professor *J. A. Cramer*. Begge Betænkninger gik ind for at aabne Biblioteket for Pub-

likum og resulterede i en Koncept til et kongeligt Missive, som imidlertid aldrig kom til Udførelse, men ifølge hvilket der to Dage om Ugen skulde være fri Adgang fra Kl. 9 eller 10 til 1, ligesom Bøger skulde kunne hjemlaanes til kongelige Embedsmænd eller til saadanne, som var Bibliotekaren bekendt, for fire Uger ad Gangen.

Først 27. Maj 1775 offentliggjordes den kongelige Hensigt at gøre Biblioteket mere nyttigt for Publikum ved at aabne Adgangen til det, men fra denne Plans Offentliggørelse og til dens Iværksættelse var der en lang Vej; *Bernhard Møllmann* har som bekendt ikke just indlagt sig Fortjeneste af Biblioteket gennem aktiv Handlekraft, og den store Overleveringsforretning efter hans Død, der først sluttede 1783, efter at ogsaa hans Efterfølger *J. H. Schlegel* var afgaaet ved Døden, medvirkede yderligere til at forhale Sagen. Udlaanet til Publikum synes imidlertid at være kommet i Gang i mindre Omfang kort efter Møllmanns Død i 1778; Aaret efter tales der om, at Udlaansprotokollen skal føres af Nyerup, der dengang gjorde Tjeneste som Famulus ved Biblioteket, og før 1783 forelaa der en af *John Erichsen*, Schlegels Efterfølger som Bibliotekar, skreven Instruks for Bibliotekaren, hvori saavel Udlaan som Benyttelse af Bøger i selve Biblioteket specielt omtales.

Den egentlige Aabning for Publikum kunde imidlertid, som det blev fremhævet af Schlegel i et i Bibliotekets Historie saare betydningsfuldt Promemorie af 4. Februar 1780, ikke ret vel finde Sted, før Lokale- og Personaleforhold var ændrede, og de nødtørftigste Kataloger tilvejebragt.

Af disse Ting lykkedes det i første Række at faa Personalet udvidet. 1780 var foruden Udnævnelser af en Biblioteks-

Chef, som i Kraft af sine øvrige høje Embeder stod Kronen nær og gennem den direkte Adgang til Kongen fik overordentlig Betydning ikke mindst for Bibliotekets Økonomi, ansat en Amanuensis, *Jonas Broager*, hvis Stilling 1784 gjordes til en Underbibliotekarstilling, samtidig med at *Friedrich Eckhard* samme Aar og *R. Nyerup* 1785 udnævntes til Amanuenser, og 1781 var der blevet ansat et Bud ved Biblioteket. Endvidere blev der i Aarene 1781—85 opført en Tilbygning til Biblioteket, hvorved der foreløbig skaffedes mere Reol- og Arbejdsplads — en Læsesal for Publikum blev mærkeligt nok først indrettet 1796, saaledes at de Besøgende i de første tre Aar maa have haft Lov til at sidde i den store Bibliotekssal. Kort efter ansattes en „Opvarter“ ved Læsesalen, samtidig med at unge Mennesker som Volontører passede Posten som „Kustos“.

21. April 1788 udstedtes en udførlig Instruktion for Overbibliotekaren ved Vort store Kongelige Bibliothek, som det nu kaldtes, og som det til Adskillelse fra Kongens Haandbibliotek benævnedes indtil 1906. Instruktionen, som utvivlsomt er forfattet af *Daniel Gotthilf Moldenhawer*, der to Dage efter Instruksens Udfærdigelse blev udnævnt til Overbibliotekar, er offentliggjort af Chr. Bruun i det ved 100-Aars Jubilæet i 1893 udgivne Mindeskrift. Det udtaltes heri paany, at det var Kongens Hensigt at bestemme Biblioteket til almindeligt og offentligt Brug, og kort Tid efter — 2. Maj 1793 — bekendtgjordes i Aviserne, at Udlaanet fra Biblioteket var standset, for at de sidste Forberedelser til dets Aabning for Offentligheden kunde blive iværksat.

De Revisions- og Opstillingsarbejder, det her drejede sig om, blev tilendebragt i Løbet af Sommeren 1793, og 26. Ok-

+

Dordrecht = Dordrecht og Wilmagor Hendix først Jovr Es
 i Amsterdam Sam. B. Kdvd opp paa Tilstorffest.

+

D. 8. Aug. 43. laant til h^r Kristendal den
 første tom af Livio Pleni -

+

~~til h^r . . .~~
 laant til D. Gorman Tom. 3.

+

Mag^r von Haven
 i h^r tom af Journal des Savans - 82.
 i h^r tom af Journal des Savans - 82.
 i h^r tom af Journal des Savans - 82.

+

laant til M. Monat^r paa Reg.
 i h^r tom af Journal des Savans - 82.
 i h^r tom af Journal des Savans - 82.

+

laant til M^r Schmalz
 i h^r tom af Journal des Savans - 82.
 i h^r tom af Journal des Savans - 82.

+

Hobbes Opera - 4.

Hans Grams Optegnelser om Udlaan fra Biblioteket i August 1743.
 (Bibliotekets Arkiv, D. 4, Side 8).

tober indgav Grev A. P. Bernstorff, der fungerede som Bibliotekschef under Chefen, Grev Cay Reventlows Fravær som Gesandt i Sverige, derefter den af Moldenhawer konciperede Forestilling, hvis umiddelbare Følge var det kongelige Reskript til Bibliotekets Chef af 15. November 1793, hvorved

Det store kongelige Bibliothek blev erklæret for et offentligt Bibliotek.

Medens Bruun som anført har trykt den førnævnte udførlige Instruktion for Overbibliotekaren i sit Mindeskrift fra 1893, og E. C. Werlauff i „Historiske Efterretninger om det store kongelige Bibliothek i Kjøbenhavn“ (2. Udg. 1844) har offentliggjort saavel Bekendtgørelsen i Aviserne fra Maj 1793 som det den 16. December 1793 paa Grundlag af Reskriptet udstedte Reglement, har selve det Dokument, hvorpaa Bibliotekets Offentlighed beror, aldrig tidligere været trykt. Det skal derfor gengives her.

Reskriptet, der i Kopi opbevares i Bibliotekets Arkiv (Journal-sager: Ældre Række, Nr. 300), har følgende Ordlyd:

Christian den Syvende af Guds Naade Konge til Danmark og Norge, de Benders og Gothers, Hertug udi Slesvig, Holsten, Stormarn, Dytmerfken og Oldenburg, etc.

Vor synderlige Gunst tilførn. Da vi allernaadigst have fundet for godt, at erklære Vort store Bibliothek for et offentligt Bibliothek, saa give Vi Dig saadant herved tilkjende, og vil, at Du som Chef for samme iagttager og paaseer Efterlevelsen af følgende Puncter:

I

Udgangen til Bibliotheket skal alle Søgnedage staae aaben fra Klokken 10 til 12 om Formiddagen for enhver, der ønsker at benytte sig deraf.

II

I disse offentlige Timer skal der leveres til alle og enhver de Bøger og Berker, som forlanges, for der paa Stedet at efterlaae og læse eller excerperere. Derimod forbydes aldeles, at tage dem paa egen Haand udaf Reolerne. De

skal fordres af Bibliotheksecretairerne, som bringe dem og sætte dem igjen paa deres behørig Plads.

III

Foruden denne Brug af Bibliotheket, der tilstaaes enhver Ven af lærde og almeennyttige Kundskaber, ville Vi, for at det kan stifte des større Nytte, meddeele Vor Oberbibliothekar Tilladelse til at udlaane Bibliothekets Bøger, i hvilken Henseende følgende Forskrifter skal tjene til bestandig Regel for hans Forhold.

1. Ingen Bog maa udleveres af Bibliotheket, uden at Laaneren i Forvejen har indsendt en Seddel med den forlangte Bogs Titel og sit Navns Underskrift. Indleveringen af Udlaaningseddelen skeer i en af de offentlige Timer den ene Dag, og den følgende Dag faaes de tilstædeværende Bøger. Hvo, der ønsker sig meere end een Bog ad Gangen, maa opgive enhver paa en enkelt med Navns Underskrift forsynet Seddel.
2. Oberbibliothekaren er berettiget og forpligtet til, naar fremmede eller ham ganske ubekjendte Personer forlange Bøger tillaans foruden Laanerens egen Underskrift at æske, før Laanet skeer, en her i Byen boesiddende eller bekjendt Mands Haand.
3. Ordentligviis bliver der af Verker, som bestaae af adskillige Dele, kun udleveret en Deel ad Gangen. Meget sjeldne eller med mange Raabere forsynede og overhovedet kostbare Verker, hvis Forlis er vanskeligt at erstatte, saavel som Ordbøger og videnskabelige Repertorier maa ikke udlaanes uden Bibliothekchefens Samtykke. Paa Bibliotheket selv derimod har alle og enhver uden Undtagelse Lov til at betjene sig af dem.
4. Bøger udlaanes sædvanlig paa 14 Dage. For Smaaskrifter og saadanne, som kun ere til underholdende Læsning, maa der med Hensyn til den hyppigere Efterspørgsel sættes en endnu kortere Termin. Hvo, der efter 14 Dages Forløb behøver at bruge en Bog længere, melder det ved at indsende et nyt Beviis, der gjelder for de næstpaafølgende 14 Dage.

1. Responce a du Person
pour le Roy Jacob.
2. Instruction du Prince Arce-
tien.
3. Responce au livre publié
par l'Evêque d'Autun
par Philippe de Monnay.
4. Un Dictionnaire François
à Quatre tomes du Pore
Caufiore.
5. La Semaine du Sieur
Christofle de Gamont.
6. Quatre ou cinq Comédies
Pour la Princesse
Anne Sophie.

Kvittering for Bøger
udlaant fra Biblioteket til Brug for
Prinsesse Anna Sophie, Kong Frederik III's Datter.
(Bibliotekets Arkiv, E. 1).

Forlanges, naar disse 14 Dage ere tilende, atter Udsættelse af Terminen, maa ogsaa Beviset atter fornyses. Slutningen af den 6te Uge er Grændsen, som Vor Oberbibliothekar ikke maa overskride. Tilladelse til at have Bøger fra Bibliotheket i længere Tid end 6 Uger maa ansøges hos

Bibliothekets Chef, og kun han kan, naar særdeles Omstændigheder tale for Sagen, bevilge den.

5. Tilladelse til at benytte sig af Manuscripterne kan ingen uden Bibliothekschefen give. Den skriftlige Ansøgning om dem ledsages med Oberbibliothekarens Erklæring.
6. Naar en Bog har været udlaant og leveres beskadiget tilbage, beholder Bibliotheket samme i sin Forvaring, saalænge indtil et nyt Exemplar kan blive anskaffet, og da faaer Laaneren Bibliothekets beskadigede Exemplar, mærket med Dubletstempet, tilbage som sin Eyendom, hvorimod han strax haver at erstatte Beløbet af de i den Anledning forvoldte Omkostninger.
7. Og endelig for altid at vedligeholde den væsentligen nødvendige Orden og for at forebygge en for samme skadelig Misbrug, paalægge Vi Oberbibliothekaren som en streng Pligt ved Slutningen af hvert Halvaar at indsende en nøjagtig Fortegnelse over de i det løbende Tidsrum uindløste Bøger til Bort danske Cancellie, som haver at foranstalte det Fornødne til Bibliothekets Eyendoms Sikkerheds Haandhævelse. I Tilfælde af Forsømmelse skal han erstatte alt det Tab, der ved denne Pligts Efterladelse forvoldes Bort fra nu af til offentlig Brug bestemte Bibliothek.

Derefter Du Dig allerunderdanigst haver at rette og herom det fornødne til Bedkommendes Efterretning offentlig at lade bekendtgjøre.

Givet paa Bort Slot Christiansborg i Bores kongelige Residensstad Kjøbenhavn den 15de November 1793.

Under Vor kongelige Haand og Signet
CHRISTIAN R.

A. P. Bernstorff.

Til Geheimeraad og Oberkammerjunker Hr. Eay Friderich Greve af Reventloy, Ridder, samt Chef for Det kongelige store Bibliothek.

Betydningen af dette Skridt lader sig, som Werlauff udtrykker det i sin Bibliotekshistorie, „lettere tænke end udvikle“ — og han fortsætter: „Gennemgaaes vor Litteraturs Aarbøger i dette lange Tidsrum, hvormange betydende videnskabelige Arbejder kunne da vel nævnes, som ikke herfra ere blevne understøttede; hvormange lærde Undersøgelser, som ikke ved den friere Benyttelse af en saa rig og omfattende Bogskat ere blevne fremmede? Hvor mangan Yndling har vel ikke paa sin akademiske Bane her lagt Grund til den Dannelse, hvormed han i Tiden har gavnet Videnskaberne og Fædrelandet? Hvor mangan nyttig Kundskab er herfra ikke udbredet, selv blandt de Klasser af Medborgere, hvis Bestemmelse forøvrigt fierner dem fra egentlig lærde Studier? Hvo kan vurdere de Sædekorn, som herfra udstrøede maaskee have spiret og baaret Frugt i nyttige Opfindelser, i Foretagender vigtige for Borgersamfundet“.

Med den stigende Oplysning, og stadigt voksende Trang dertil, som det 19. og 20. Aarhundrede har ført med sig, har disse Werlauffs Ord fra 1844 vel i endnu højere Grad Gylighed i Dag, hvor Det kongelige Bibliotek indtager den centrale Plads — Midtpunktet for vort Lands Biblioteksvæsen. Gennem det Arbejde, der i de forløbne 150 Aar er udrettet af en Række af vort Lands dygtigste Biblioteksmænd, turde det Formaal, man forbandt med Reskriptets Udstedelse, til fulde være naaet, og Biblioteket kan markere Jubilæet i Bevidstheden om sin ansvarsfulde Stilling som en betydningsfuld Faktor i vort Lands frie videnskabelige Kulturliv.

ALBERT FABRITIUS